

Regeringens proposition

1987/88:138

om val av nämndemän, m. m.

Prop.
1987/88:138

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 10 mars 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag som skall främja en mer allsidig rekrytering till uppdragen som nämndeman. De nominerande och väljande organens ansvar för en allsidig rekrytering betonas genom nya lagregler. Vidare föreslås att mandatperioden för nämndemän i allmänhet förkortas från sex till tre år. I samband härmed föreslås att den övre åldersgränsen för valbarhet till nämndemannauppdrag slopas.

De nya reglerna skall tillämpas fr. o. m. 1988 års nämndemannaval.

1 Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 5–8 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §¹

Nämndeman utses genom val.
Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd, varvid iakttages att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.

Nämndemän utses genom val.
Om det i en domsaga ingår mer än en kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall för varje län inom hovrätts domkrets eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del fastställa det antal nämndemän i hovrätt som skall utses.

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän inom domkretsen.

Då nämndeman skall väljas, skall rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §²

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten, *och ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.*

Ej må någon samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppger giltigt hinder. Den som avgått

Valbar till nämndeman är *varje* myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten. *Den som är lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.*

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Den som fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som

¹ Senaste lydelse 1983:370.

² Senaste lydelse 1976:560. I prop. 1987/88:124 har lagts fram förslag till ändrad lydelse.

som nämndeman vare ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år.

nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter tre år.

Rätten prövar självantaget den valdes behörighet.

7 §³

Val av nämndeman i tingsrätt förrättas av kommunfullmäktige.

Val av nämndeman i hovrätt förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

8 §⁴

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; dock må den som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

En nämndeman väljs för tre år. Visar nämndemannen giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Även den som fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Upphör en nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan eller länet får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de kommunfullmäktige och landsting som nyvalts under detta år.

³ Senaste lydelse 1976:560.

⁴ Senaste lydelse 1976:560.

Lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 19–21 §§ lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*19 §¹

Nämndeman i kammarrätt och länsrätt utses genom val. Val förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas val av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter som motsvarar den kvot, som erhålls om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökad med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

När val av de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering skall ske framgår av fastighetstaxeringslagen (1979:1152). Av de övriga nämndemännen i länsrätt och av nämndemännen i kammarrätt väljs halva antalet vart tredje år.

När val av de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering skall ske framgår av fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

Regeringen får för visst län förordna att nämndemän i kammarrätt skall väljas bland dem som för samma mandatperiod har utsetts till nämndemän i hovrätt. Nämndeman i hovrätt får även i annat fall, om han är behörig därtill, tjänstgöra som nämndeman i den kammarrätt inom vars domkrets han är kyrkobokförd.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

20 §²

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet och inte har fyllt sjuttio år.

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet.

Tjänsteman vid allmän förvaltningsdomstol, länsstyrelse, länsskattemyndighet eller under länsstyrelse eller länsskattemyndighet lydande myndighet, lagfaren domare, åklagare, polisman eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Nämndeman i länsrätt får inte samtidigt vara nämndeman i kammarrätt.

¹ Senaste lydelse 1981:282.

² Senaste lydelse 1986:1285. I prop. 1987/88:124 har lagts fram förslag till ändrad lydelse.

Den som har fyllt sextio år eller uppger *annat* giltigt hinder är inte skyldig att *mottaga* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att *mottaga* nytt uppdrag förrän efter *sex* år.

Den som har fyllt sextio år eller uppger *något* giltigt hinder är inte skyldig att *ta emot* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att *ta emot* nytt uppdrag förrän efter *tre* år.

Rätten prövar självantaget den valdes behörighet.

21 §³

Nämndeman i kammarrätt och länsrätt utses för *sex* år *men får avgå efter två år*. Om nämndeman *i sådan rätt* visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom *tidigare*. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Nämndemän i kammarrätt och länsrätt utses för *tre* år. Om *en* nämndeman visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör *en* nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Bestämmelser om mandatperiod för sådan nämndeman som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman för den tid som återstår. Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän i fall som avses i 21 § första stycket upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de landsting och kommunfullmäktige som nyvalts under detta år.

³ Senaste lydelse 1981:282.

Lag om ändring i lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 8–10 §§ lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

8 §

För försäkringsrätt finns nämndemän till det antal som regeringen bestämmer. Regeringen fastställer för varje län inom domkretsen det antal nämndemän som skall utses. Försäkringsrätt fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

Nämndeman i försäkringsrätt utses genom val. Valet förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Val av nämndemän skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän i försäkringsrätt.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

9 §¹

Valbar till nämndeman i försäkringsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet *och ej har fyllt sjuttio år*. Tjänsteman i allmän försäkringskassa eller ledamot av socialförsäkringsnämnd, tjänsteman vid lokal skattemyndighet eller riksförsäkringsverket, lagfaren domare, annan ledamot eller tjänsteman i försäkringsdomstol, åklagare, advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får *ej* vara nämndeman.

Den som har fyllt sextio år eller uppger *annat* giltigt hinder är *ej* skyldig att *mottaga* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är *ej* skyldig att *mottaga* nytt uppdrag förrän efter sex år.

Valbar till nämndeman i försäkringsrätt är *varje* myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet. *Den som är* tjänsteman i allmän försäkringskassa eller ledamot av socialförsäkringsnämnd, tjänsteman vid lokal skattemyndighet eller riksförsäkringsverket, lagfaren domare, annan ledamot eller tjänsteman i försäkringsdomstol, åklagare, advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får *inte* vara nämndeman.

Den som har fyllt sextio år eller uppger *något* giltigt hinder är *inte* skyldig att *ta emot* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är *inte* skyldig att *ta emot* nytt uppdrag förrän efter tre år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

¹ Senaste lydelse 1986:147. I prop. 1987/88:124 har lagts fram förslag till ändrad lydelse.

10 §

Nämndeman utses för *sex* år *men* får avgå efter två år. Om nämndeman visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom *tidigare*. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

En nämndeman utses för *tre* år. Om nämndemannen visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör *en* nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman för den tid som återstår av den tidigare utseddes uppdrag. Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de landsting och kommunfullmäktige som nyvalts under detta år.

Lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, fastställer för varje län det antal nämndemän som skall utses.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

*Halva antalet nämndemän väljes
vart tredje år.*

*Vid val av nämndemän skall
eftersträvas att nämndemannakå-
ren får en allsidig sammansättning
med hänsyn till ålder, kön och yrke.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de landsting och kommunfullmäktige som nyvalts under detta år.

¹ Senaste lydelse 1975:1295.

Lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 10 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

21 kap.

10 §¹

Nämndeman som avses i 8 § utses för tiden från och med den 1 juli det år, då allmän fastighetstaxering äger rum av hyreshus-, industri-, exploaterings- och specialenheter, till och med den 30 juni det år då sådan taxering sker nästa gång.

Nämndemän som avses i 8 § utses för tiden från och med den 1 juli det år, då allmän fastighetstaxering äger rum av hyreshus-, industri-, exploaterings- och specialenheter, till och med den 30 juni det år då sådan taxering sker nästa gång. *En nämndeman har dock rätt att avgå efter tre år.*

Värderingsteknisk ledamot i länsrätt förordnas av regeringen för tid som sägs i första stycket. Avgår sådan person under den tid, för vilken han har blivit utsedd, får regeringen förordna annan person för den tid som återstår.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Senaste lydelse 1985:820.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Peterson, Bodström, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Lagrådsremiss om val av nämndemän, m. m.

1 Inledning

Nämndemän deltar i dag i den dömande verksamheten i tingsrätterna, hovrätterna, länsrätterna, kammarrätterna och försäkringsrätterna¹. Nämndemännen väljs av kommunfullmäktige eller av landstingen.

Nämndemannamedverkan i rättskipningen har mycket gamla anor i vårt land. I sina huvuddrag kan den härledas från medeltiden. Längre medverkade nämndemän endast i första instans vid de allmänna domstolarna, dvs. tingsrätterna, men under senare år har nämndemän kommit att delta även i de övriga domstolar som nämndes nyss.

Det råder en bred enighet om att lekmanamedverkan i den dömande verksamheten är av stort värde från flera synpunkter. Lekmannainflytandet utgör en garanti för att domstolarnas avgöranden följer allmänna rättsuppfattningar i samhället och bidrar därigenom till att medborgarnas förtroende för rättskipningen upprätthålls. Genom att delta i domstolsarbetet kan lekmännen vidare tillgodose medborgarnas intresse av insyn i denna verksamhet. På ett mer allmänt plan är även detta ägnat att vidmakthålla förtroendet för rättskipningen.

En förutsättning för att lekmannainflytandet skall fylla sitt syfte är att nämndemannakåren är representativ för medborgarna i samhället. Detta innebär givetvis inte att strukturen hos den vuxna befolkningen i fråga om t. ex. ålder och yrke exakt behöver avspeglas i nämndemannakåren. Inte heller behöver någon viss grupp i samhället ges en ovillkorlig rätt att bli företrädare bland nämndemännen. Däremot bör reglerna om val av nämndemän och om deras tjänstgöringsförhållanden vara sådana att de så långt möjligt främjar en sammansättning av kåren som i stort anknyter till befolkningsstrukturen inte bara i fråga om politiska sympatier utan också i övriga hänseenden.

Att det finns allvarliga brister när det gäller nämndemannakårens repre-

¹ Här bortses fortsättningsvis från förhållandena i mellankommunala skatterätten, som upphörde den 1 juli 1988. Dess uppgifter övertas då av länsrätterna.

sentativitet har under 1980-talet belysts i flera undersökningar. År 1986 undersökte domstolsverket saken på regeringens uppdrag. Resultatet av undersökningen redovisades i rapporten (DV, Rapport 1986:4) Underrätternas sammansättning m. m. Av rapporten framgår bl. a. att representativiteten hade minskat markant mellan år 1980 – då en tidigare undersökning gjordes – och år 1986. Bl. a. var genomsnittsåldern bland nämndemännen klart högre än bland befolkningen i övrigt. Vidare var de offentligt anställda starkt överrepresenterade bland nämndemännen. Jag återkommer strax närmare till resultatet av undersökningen.

Statsmakterna har i skilda sammanhang uppmärksammat hur dåligt nämndemannakåren återspeglar befolkningsstrukturen och prövat olika åtgärder för att åstadkomma ett bättre sakernas tillstånd. Åtgärderna har främst tagit sikte på att underlätta för dem som är yrkesverksamma i den enskilda sektorn att vara nämndemän. De har gått ut på att förbättra ersättningen och att minska tjänstgöringstätheten. Men även andra vägar har prövats.

På initiativ av min företrädare (prop. 1986/87:100, bil. 4 s. 68; jfr JuU 1986/87:25 s. 10) har domstolsverket i samråd med landstingsförbundet och kommunförbundet arbetat fram ett informationsmaterial som beskriver nämndemannakårens sammansättning jämförd med befolkningens i stort och understryker vikten av att en mer allsidig rekrytering till nämndemannakåren kommer till stånd. Materialet kommer att distribueras till de nominerande organen inför 1988 års val.

Som ett led i domstolsverkets arbete anordnades i juni 1987 en hearing med företrädare för kommunförbundet, landstingsförbundet och de politiska partierna om nämndemannarekryteringen. Vid hearingen ifrågasattes om inte en avkortning av nämndemännens mandatperiod från sex till tre år skulle kunna bidra till att åstadkomma en allsidigare rekrytering. Även frågan om att upphäva den nuvarande sjuttioårsgränsen för valbarhet till nämndemannauppdrag togs upp. Dessa frågor har, som jag strax skall redovisa, tidigare varit föremål för diskussion i skilda sammanhang.

Hösten 1987 upprättades inom justitiedepartementet promemorian (Ds Ju 1987:18) Mandatperiod och åldersgräns för nämndemän. I promemorian föreslogs att mandatperioden för nämndemän skulle avkortas till tre år och att sjuttioårsgränsen för valbarhet till nämndemannauppdrag skulle slopas. Jag avser nu att ta upp de frågor som behandlats i promemorian.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. En sammanställning av remissyttrandena har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 87-3483).

2 Nuvarande regler om nämndemän, m. m.

2.1 Omfattningen av nämndemannamedverkan

En *tingsrätt* är vid avgörande av ett brottmål domför med en lagfaren domare och tre nämndemän. I mål om åtal för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, skall rätten dock bestå av en

lagfaren domare och minst fem nämndemän. I vissa mål om mindre brott är rätten domför utan nämndemän (1 kap. 3 § rättegångsbalken, RB).

Även i vissa mål och ärenden med familjerättslig anknytning skall nämndemän delta, 14 kap. 17 § äktenskapsbalken, 20 kap. 1 § föräldrabalken och 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Nämndemän deltar också när en tingsrätt fungerar som fastighetsdomstol, 3 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål, eller som vattendomstol, 13 kap. 3 § vattenlagen (1983:291).

När en *hovrätt* avgör ett brottmål är den domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. I vissa enklare brottmål är hovrätten dock domför utan nämndemän (2 kap. 4 § RB). Nämndemän deltar också i hovrätten i vissa familjerättsliga mål.

En *länsrätt* är enligt huvudregeln domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, 17 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar (LAF). I 18 § LAF finns ett stort antal undantag från kravet på nämndemannamedverkan. Vidare finns särskilda regler om nämndemannamedverkan bl. a. i 21 kap. 8 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

En *kammarrätt* är normalt domför med tre lagfarna domare. När det är särskilt föreskrivet att nämndemän skall ingå i rätten, är kammarrätten domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän (12 § LAF). Sådan nämndemannamedverkan är föreskriven i vissa mål enligt föräldrabalken, utlänningslagen (1980:376), socialtjänstlagen (1980:620), lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) samt lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

Även en *försäkringsrätt* är normalt domför med tre lagfarna ledamöter. Men också där skall två nämndemän ingå i rätten vid prövning av vissa typer av mål, 7 § lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar.

2.2 Val av nämndemän

Nämndemän i tingsrätterna väljs av kommunfullmäktige (4 kap. 7 § första stycket RB). Nämndemän i hovrätterna, länsrätterna, kammarrätterna och försäkringsrätterna väljs av landstinget eller, om det i länet finns någon kommun som inte ingår i landstingskommunen, av landstinget och kommunfullmäktige efter särskilda fördelningsregler, som är relaterade till befolkningstalen (4 kap. 7 § andra stycket RB, 19 § LAF samt 8 § lagen om försäkringsdomstolar). På Gotland väljs dock alla nämndemän av kommunfullmäktige. Nämndemannavalen skall förrättas proportionellt, om det begärs av en viss andel av de röstande.

Valbar till nämndeman är varje myndig svensk medborgare som inte har fyllt 70 år. En nämndeman skall vara kyrkobokförd i kommun resp. län inom domkretsen för den domstol för vilken han väljs (4 kap. 6 § RB, 20 § LAF, 9 § lagen om försäkringsdomstolar).

Den som är lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller som annars har till yrke att föra annans talan inför rätta får inte vara nämndeman vid tingsrätt eller hovrätt (4 kap. 6 § RB). Liknande inskränkningar gäller för nämndemän vid länsrätterna, kammarrätterna och försäkringsrätterna (20 § LAF och 9 § lagen om för-

säkringsdomstolar). Ingen får samtidigt vara nämndeman i tingsrätt och hovrätt eller i länsrätt och kammarrätt.

En nämndeman väljs för sex år men får avgå efter två år. Om nämndemannen visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom tidigare. Den som har fyllt sextio år har alltid rätt att frånträda uppdraget. Om en nämndeman upphör att vara valbar, förfaller uppdraget (4 kap. 8 § RB, 21 § LAF, 10 § lagen om försäkringsdomstolar). I tingsrätt och hovrätt gäller dock att den som uppnått 70 års ålder utan hinder därav får tjänstgöra vid fortsatt behandling av ett mål i vars handläggning han förut deltagit.

Som huvudregel gäller att halva antalet nämndemän väljs vart tredje år (4 kap. 5 § RB, 19 § LAF, 8 § lagen om försäkringsdomstolar). Avgår någon nämndeman i förtid sker fyllnadsval för återstående tid.

2.3 Domstolsverkets undersökning

I domstolsverkets rapport redovisas en jämförande undersökning av nämndemannakårens sammansättning åren 1980 och 1986 i tingsrätterna, hovrätterna, länsrätterna och kammarrätterna. Av rapporten framgår bl. a. följande.

Andelen kvinnor i nämndemannakåren var 37 % år 1980. År 1986 hade siffran ökat till 43 %. Andelen kvinnliga nämndemän i länsrätterna var dock endast 24 % detta år.

Vad gäller åldersfördelningen inom nämndemannakåren var år 1980 endast 8 % av nämndemännen under 40 år. År 1986 hade siffran sjunkit till 6 %. Nämndemännen i åldersgruppen 40–49 år ökade från 16 % år 1980 till 19 % år 1986. I fråga om denna åldersgrupp stämmer siffrorna ganska väl med fördelningen av befolkningen i stort, 17 % år 1980 resp. 20 % år 1986. Andelen nämndemän i åldern 50–59 år var år 1980 33 % och år 1986 27 %. Motsvarande siffror för totalbefolkningen var 19 % resp. 17 %. Andelen nämndemän i åldern 60–65 år var i stort sett konstant, 29 % år 1980 och 28 % år 1986. Av totalbefolkningen var 9 % 60–65 år både 1980 och 1986. Vad slutligen gäller andelen nämndemän i den högsta åldersgruppen, dvs. i åldern 66–70 år, hade denna ökat från 15 % år 1980 till 19 % år 1986. Motsvarande siffror för totalbefolkningen var 9 % resp. 8 %.

Av rapporten kan alltså utläsas att åldersstrukturen inom nämndemannakåren, som var otillfredsställande redan år 1980, inte har genomgått någon större förändring mellan år 1980 och år 1986. Mest anmärkningsvärt är att den yngsta åldersgruppen – under 40 år – har minskat ytterligare och att den äldsta åldersgruppen – över 65 år – har blivit större. Andelen nämndemän i de högre åldersgrupperna är fortfarande betydligt större än motsvarande andel av totalbefolkningen.

I fråga om fördelningen på olika yrkesgrupper och arbetsgivare visar rapporten att nämndemannakåren även i dessa avseenden skiljer sig från vad som gäller för befolkningen i stort. Andelen personer med administrativt arbete är t. ex. avsevärt högre bland nämndemännen än bland totalbefolkningen, medan bl. a. industriarbetare är klart underrepresenterade bland nämndemännen. Dessa tendenser förstärktes mellan åren 1980 och 1986. Som exempel kan nämnas att andelen nämndemän med tillverknings-

arbete (industriarbetare m. fl.) minskade från 10 % år 1980 till 4 % år 1986, medan dessa yrkesgruppers andel av totalbefolkningen var drygt 25 %. En närmare redogörelse för undersökningsresultatet i denna del bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Prop. 1987/88:138

3 Allmän motivering

3.1 Inledning

Medverkan av lekmän i rättskipningen syftar främst till att garantera att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i samhället och till att allmänheten får insyn i domstolarnas verksamhet. Med hänsyn till detta är det, som jag inledningsvis anförde, väsentligt att nämndemannakåren i stort är så långt möjligt representativ för befolkningen.

Det finns flera möjligheter att åstadkomma en förbättrad representativitet hos nämndemannakåren. En viktig väg är att genom olika åtgärder få nämndemannauppdraget *mer attraktivt*, särskilt för de grupper som är otillräckligt företrädde. Som jag redan nämnt har riktade åtgärder vidtagits i detta syfte. Den som förlorar arbetsförtjänst på grund av ett nämndemannauppdrag kan kompenseras för detta genom ett s. k. tilläggsbelopp. I 1988 års budgetproposition har jag anmält att jag avser att föreslå en höjning av detta belopp så att ersättning i fortsättningen kan utgå med sammanlagt 600 kr om dagen för den som förlorar arbetsförtjänst. Det har vidare varit en målsättning att antalet nämndemän vid varje domstol skall anpassas så att tjänstgöringen inte blir för betungande för dem som är yrkesverksamma.

Även om de ekonomiska villkoren kommer i fokus när man diskuterar möjligheterna att uppnå en bred och allsidig rekrytering till nämndemannakåren, kan det konstateras att man knappast kan öka ersättningen till nämndemännen så mycket att man enbart därigenom kommer till rätta med snedrekryteringen. Och det är uppenbarligen inte bara där som problemet ligger. Även andra åtgärder måste därför övervägas. Jag återkommer strax till frågan om en förkortning av mandatperioden som medel att öka nämndemannauppdragets attraktivitet. Jag skall emellertid först gå in på de nominerande och väljande organens ansvar för att nämndemannakåren blir allsidigt sammansatt.

3.2 De väljande organens ansvar

Mitt förslag: Valförsamlingarna åläggs i lag att eftersträva en allsidig sammansättning av nämndemannakåren med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Promemorian innehåller inget sådant förslag.

Remissinstanserna: Från flera håll uttrycks oro för att rekryteringen till uppdrag som nämndeman inte är tillräckligt allsidig. Många påtalar över-

representationen av icke yrkesverksamma personer och personer med administrativt arbete. Man menar att det – vid sidan av en höjning av nämndemannaarvodena och en förkortning av mandatperioden – endast är genom insatser från de nominerande och väljande organen som en mer allsidig rekrytering kan komma till stånd.

Skälen för mitt förslag: De nominerande och väljande organens ansvar för en allsidig sammansättning av nämndemannakåren har betonats i olika sammanhang. I samband med ett lagstiftningsärende rörande nämndemän år 1983 uppehöll sig föredragande statsrådet i propositionen vid frågan om de politiska partiernas ansvar för nämndemannakårens sammansättning. Han avvisade då tanken på att beskära valförsamlingarnas suveränitet genom mer detaljerade valbarhetsföreskrifter eller kvoteringsystem. Han ansåg sig dock kunna utgå från att partierna vid sina nomineringar så långt som möjligt försökte rätta till mera uppenbara ojämnheter, t.ex. den påfallande låga andelen kvinnor bland nämndemännen i länsrätt (prop. 1982/83:126 s. 54). Riksdagen godtog enhälligt vad som anfördes i propositionen i denna del.

Som jag tidigare nämnde har särskilda informationsinsatser gjorts för att få de nominerande och väljande organen att uppmärksamma vikten av en allsidig rekrytering till nämndemannauppdragen. I promemorian har man utgått från att man genom sådana insatser skulle i allt väsentligt uppnå en tillräcklig medvetenhet hos organen rörande denna fråga. Vid remissbehandlingen av promemorian har emellertid från flera håll uttryckts stark oro för att man inte kan få till stånd någon mer avsevärd förbättring enbart genom informationsinsatser.

Jag vill gärna betona värdet av att man genom upplysning söker öka medvetenheten hos de organ som skall svara för urvalet av nämndemän om vikten av att nämndemannakåren blir allsidigt sammansatt. Jag hoppas också att de insatser som nu görs skall leda till påtagliga förbättringar och att de tvivel på informationsinsatsernas effektivitet som framförts under remissbehandlingen skall visa sig ogrundade.

Men förhoppningar hade också, som jag nyss nämnt, föredraganden i 1983 års lagstiftningsärende rörande nämndemän. Hans förhoppningar kom på skam. Representativiteten blev inte bättre. På väsentliga punkter blev den rent av sämre.

Vad som kommit fram under remissbehandlingen om den bristande representativiteten i nämndemannakåren, bl.a. den klara överrepresentationen av icke yrkesverksamma personer och av personer med administrativt arbete, får mig att tvivla på möjligheterna att med nuvarande regler åstadkomma några avgörande förbättringar i kommande val. Samtidigt har jag samma uppfattning som föredraganden i 1983 års lagstiftningsärende om de nackdelar som är förknippade med kvoteringsregler eller mer detaljerade valbarhetsföreskrifter.

För att domstolarnas verksamhet skall omfattas med förtroende hos dem som kommer inför rätta är det emellertid viktigt att de möts av företrädare för allmänheten som de kan identifiera sig med och som de förstår kan sätta sig in i deras situation. Egentligen handlar det om den gamla principen att få bli dömd av sina likar.

Chefen för civildepartementet har denna dag fått regeringens bemyndigande att tillkalla en särskild utredare som skall utreda bl. a. möjligheterna att ge ersättning för förlorad arbetsförtjänst åt kommunalt förtroendevalda. Som jag nämnt finns redan en sådan möjlighet i fråga om de yrkesverksamma nämndemännen genom reglerna om tilläggsbelopp. Med hänsyn till det samband som finns mellan de statliga nämndemannauppdragen och de kommunala förtroendeuppdragen – bl. a. har de ju i stort sett samma rekryteringsbas – är det emellertid av intresse vad den särskilde utredaren kommer fram till. Ett system som underlättar för de yrkesverksamma att ta på sig förtroendeuppdrag gynnar på sikt också rekryteringen till nämndemannakåren.

Även om det finns omständigheter som talar för att nämndemannakåren blir mer representativ i framtiden finns det anledning att särskilt understryka vikten av en mer allsidig nämndemannarekrytering. Jag menar att ett sätt att markera detta kan vara att låta statsmakternas – och ytterst medborgarnas – starka önskemål om en större allsidighet komma till direkt uttryck i lag. Detta kan ske genom att man i de lagbestämmelser som reglerar valförsamlingarnas behörighet tar in uttryckliga regler om att det vid valen skall eftersträvas att nämndemannakåren inom det område som valet avser blir allsidigt sammansatt med hänsyn till ålder, kön och yrke. Jag föreslår den lösningen. En förebild till sådana regler finns för övrigt redan nu när det gäller att utse jurymedlemmar i tryckfrihetsmål (12 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen).

Jag vill betona att de regler som jag nu nämnt har målsättningskaraktär. Det innebär bl. a. att kommunala beslut om val av nämndemän inte bör kunna upphävas på den grunden att reglerna inte har följts.

Om man i enlighet med mitt förslag lägger ett särskilt ansvar på valförsamlingarna för att nämndemannakåren blir allsidigt sammansatt är det viktigt att tanken bakom detta får slå igenom även när domstolarna lägger upp tjänstgöringsschema för nämndemännen. Domstolarna bör, när de sätter samman sina nämndemannagrupper, låta sig vägledas av samma principer som enligt mitt förslag skall beaktas av valförsamlingarna.

3.3 Mandatperiodens längd m. m.

Mitt förslag: Nuvarande sexåriga mandatperiod förkortas till tre år för nämndemän i allmänhet. Den tid under vilken den som har avgått som nämndeman har rätt att vägra åta sig ett nytt nämndemannauppdrag förkortas från sex till tre år. Regeln att den som har tjänstgjort som nämndeman under två år har rätt att avgå upphävs. För fastighetstaxeringsnämndemän vid länsrätt behålls i allt väsentligt nuvarande regler.

Promemorians förslag överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet tillstyrker förslaget att avkorta mandatperioden. Bland dem som avstyrkt förslaget framhålls framför allt risken för

att nämndemännen vid en avkortning av mandatperioden inte får tillräcklig erfarenhet av den dömande verksamheten.

Skälen för mitt förslag: Den sexåriga mandatperioden för nämndemän har stått oförändrad sedan RB trädde i kraft år 1948. Balkens regler överensstämmer i denna del med vad som redan gällde tidigare sedan lång tid. Den förhållandevis långa mandatperioden har brukat motiveras med att det från rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att nämndemännen får en längre tids erfarenhet av den dömande verksamheten.

När frågan om mandatperiodens längd var föremål för uppmärksamhet i ett lagstiftningsärende år 1976 uttalades under förarbetena bl. a. följande (prop. 1975/76:64 s. 83).

Visserligen är det — — — med hänsyn till önskvärdheten av att nämnden får en allsidig sammansättning av värde om dess rekrytering i huvudsak anknyter till sammansättningen i den politiska representationen. Därmed är dock inte sagt att nämnden omedelbart behöver avspegla förändringar i den kommunala representationen. Intresset av proportionalitet synes tillräckligt tillgodosett även om förändringar i den kommunalpolitiska sammansättningen får ett fördröjt genomslag på sammansättningen av tingsrättens nämnd. En direkt sammankoppling mellan den kommunala valperioden och nämndemansmandatet är sålunda ingalunda självklar (jfr CU 1971:9 s. 16). Önskemålet om att nämnden fortlöpande anpassas till majoritetsförhållandena i fullmäktige får här vägas mot behovet, inte minst från rättssäkerhetssynpunkt, av att inom nämnden bevara nödvändig erfarenhet av domstolsarbetet. Mot denna bakgrund saknas tillräckliga skäl att korta av den sedan lång tid tillbaka gällande sexårstiden, vilken visat sig väl ägnad att tillgodose behovet av kontinuitet hos nämnden.

Mot bakgrund av det nu sagda kom den sexåriga mandatperioden att stå kvar. Däremot infördes en regel enligt vilken halva antalet nämndemän skulle väljas vart tredje år (4 kap. 5 § RB).

Vid val av förtroendemän som förrättas av kommunfullmäktige gäller den sexåriga mandatperioden i stort sett enbart för nämndemän, medan andra förtroendeuppdrag som regel följer valperiodernas längd, dvs. numera är treåriga. Frågan är om det finns sakliga skäl att ha en särskilt lång mandatperiod för just nämndemän eller om man bör låta även nämndemannauppdragen följa de regler som efter tvåkammarriksdagens avskaffande gäller i andra sammanhang.

Självklart är det angeläget att det inom nämndemannakåren finns erfarenhet av den dömande verksamheten. Betydelsen av detta kan sägas ha förstärkts av att färre nämndemän sedan år 1984 deltar i tingsrätterna och länsrätterna och att nämndemännen numera har individuell rösträtt. Det är emellertid minst lika viktigt att nämndemannakåren är allsidigt sammansatt av människor med livserfarenhet och gott omdöme som att nämndemännen har lång erfarenhet av domstolsarbete och dömande verksamhet. I domstolarna leds alltid rättens verksamhet av en eller flera lagfarna domare. Erfarenheten visar att nyvalda nämndemän, genom samarbetet med de lagfarna domarna och äldre kollegor, snabbt tillägnar sig den erfarenhet som behövs för deras medverkan i domstolsarbetet. Av stor betydelse i detta sammanhang är även det informationsmaterial som domstolsverket utarbetat.

Jag vill också peka på att intresset av att förtroendevalda personer är väl insatta i verksamheten inte är något unikt för nämndemannakåren. Sålunda bör exempelvis ledamöterna i en kommunstyrelse, i en socialnämnd eller i en överförmyndarnämnd ha nödvändiga kunskaper inom sina respektive områden. Därvid bör särskilt beaktas att besluten i sådana församlingar fattas av de förtroendevalda ensamma till skillnad mot vad som gäller vid domstolarna. Att man i fråga om nyvalda förtroendemen får acceptera en viss inskolningstid är inte något speciellt för just domstolsverksamheten och inte något som gör att man när det gäller just den verksamheten måste ha en i lag föreskriven period som är längre än vad som framstår som sakligt motiverat från andra synpunkter.

Vid remissbehandlingen av promemorian har från något håll framhållits att en ökad nyrekrytering av nämndemen skulle medföra längre omloppstider och ökade målbansar vid domstolarna. Ett sådant påstående finner jag helt ogrundat. Kortare mandatperioder innebär inte att alla nämndemen byts vid varje valtillfälle, utan en viss kontinuitet kan med all säkerhet förväntas. Och även nyrekryterade nämndemen kommer, som jag nyss sade, snabbt in i verksamheten. Jag ser det inte heller som någon nackdel om det i några fall inträffar att överläggningen till dom blir mera ingående och kanske tar längre tid därför att en nytillträdd nämndeman finner nya infallsvinklar eller ifrågasätter rättstillämpningen. Det är snarast något som gör lekmanamedverkan till ett levande och stimulerande inslag i rättskipningen.

Mot bakgrund av det nu sagda kan det knappast hävdas att det skulle innebära någon försämring från rättssäkerhetssynpunkt att förkorta mandatperioderna för nämndemännen eller att en sådan åtgärd skulle vara olämplig av andra skäl. Vilka *fördelar* kan man då uppnå från bl. a. rekryteringssynpunkt genom en förkortning av mandatperioden?

För det första kan mandatperiodens längd ha stor betydelse för en persons vilja att åta sig ett uppdrag som nämndeman. Även om det formellt sett finns möjlighet för en vald nämndeman att avgå redan efter två år eller om han annars visar giltigt skäl, torde många tveka för att binda sig för ett uppdrag som varar så länge som sex år, särskilt som domstolsverksamheten för de flesta är något nytt och obekant. Det kan på goda grunder antas att en avkortning av mandatperioden kommer att öka intresset för att pröva på nämndemannauppdraget och därigenom bidra till en välbehövlig förbättring av rekryteringen.

Den nuvarande sexåriga mandatperioden medför vidare att det kan ta avsevärd tid innan nämndemannakåren speglar den gällande politiska sammansättningen i kommunfullmäktige och landsting. Det kan visserligen sägas att det är viktigast att resultatet i det allmänna valet får ett snabbt genomslag i t. ex. kommunala nämnder, där ju lekmännen har att fatta sina beslut ensamma och där utrymmet för politiska hänsynstaganden är betydande. I domstolarna bygger verksamheten på ett förtroendefullt samarbete mellan den lagfarne domaren och nämndemännen, och dessa skall i sin dömande verksamhet inte ta politiska hänsyn. Trots detta kan emellertid en fördröjning av genomslaget i valresultatet sägas stå i mindre god överensstämmelse med principerna för vilka som brukar komma i fråga som

nämndemän. En alltför lång mandatperiod minskar också möjligheterna att komma till rätta med problemet att vissa personer som valts kan visa sig av olika skäl vara mindre lämpliga som nämndemän.

En förkortning av mandatperioden medför vidare att nämndemannavalen får ett mer naturligt samband med val till övriga förtroendeuppdrag efter ett allmänt val. Man kan därigenom öka intresset hos partiernas lokala organisationer för nämndemannafrågorna, något som jag tror skulle kunna få stor praktisk betydelse för en mer allsidig rekrytering. Genom en samordning av nämndemannavalen med övriga val får valförsamlingarna också en bättre överblick över de kandidater som kan komma i fråga för olika uppdrag.

En praktisk fördel med kortare mandatperioder är slutligen också att behovet av fyllnadsval minskar.

Mot bakgrund av de fördelar som enligt min mening kan vinnas genom en förkortning av mandatperioden bör den nuvarande sexåriga mandatperioden för nämndemän förkortas till tre år. De nämndemän som enligt 21 kap. 8 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) utses särskilt för att delta i behandlingen av fastighetstaxeringsmål i länsrätterna bör dock fortfarande väljas för sex år. Denna tid är nämligen anpassad till reglerna om den allmänna fastighetstaxeringen (jfr 1 kap. 7 § fastighetstaxeringslagen).

Som en följd av förslaget att förkorta mandatperioderna till tre år bör även den tid under vilken den som tjänstgjort som nämndeman har rätt att vägra åta sig ett nytt nämndemannauppdrag förkortas från sex till tre år (se bl. a. 4 kap. 6 § tredje stycket RB). Det är nämligen rimligt att denna tid följer mandatperiodens längd. Vidare bör reglerna om att den som tjänstgjort som nämndeman under två år har rätt att avgå upphävas; vid en så kort mandatperiod som tre år torde en sådan möjlighet få ringa praktisk betydelse. Nämndemännen i fastighetstaxeringsmål vid länsrätterna bör dock ha rätt att avgå efter tre år, dvs. efter samma tid som kommer att gälla som mandatperiod för ordinära nämndemannauppdrag.

3.4 Den övre åldersgränsen för valbarhet till nämndeman

Mitt förslag: Den nuvarande sjuttioårsgränsen för valbarhet till nämndemannauppdrag avskaffas.

Promemorians förslag överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har avstyrkt förslaget, i allmänhet med motiveringen att ett slopande av sjuttioårsgränsen skulle innebära en risk för en ytterligare ökning av andelen nämndemän i de högsta åldersgrupperna. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av försäkringsrätterna, Nämndemännens riksförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO och Pensionärernas riksförbund.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare nämnt är den som fyllt sjuttio år inte valbar till nämndeman. Av nuvarande regler följer också att den som under pågående mandatperiod uppnår sjuttio års ålder i princip är skyldig

att avgå från uppdraget som nämndeman. Frågan om att avskaffa sjuttioårsgränsen har varit aktuell flera gånger under senare tid. Med den ökade betoning av de väljande organens ansvar och den förkortning av mandatperioden som jag föreslagit i det föregående kommer frågan i en delvis ny belysning. Jag finner det därför lämpligt att, som skett i promemorian, ta upp frågan till nya överväganden.

Sjuttioårsgränsen infördes år 1963. Som skäl anfördes att man därigenom ökade garantierna för att som nämndemän inte kommer att tjänstgöra personer som på grund av alltför hög ålder är mindre lämpliga som domare. Även om de väljande organen fullgör sin uppgift med stor omsorg, kan det – anfördes det – många gånger vara svårt att avgöra om en viss person med hänsyn till sin ålder kommer att kunna fullgöra sina åligganden under mandatperioden, särskilt som denna är så lång som sex år (prop. 1963:156 s. 25).

Frågan om att avskaffa sjuttioårsgränsen behandlades i riksdagen år 1980. Konstitutionsutskottet anförde därvid i sitt av riksdagen godkända betänkande (KU 1980/81:8 s. 15) bl. a. följande.

Enligt utskottet bör huvudprincipen vara att inga övre åldersgränser skall finnas för offentliga uppdrag. Detta är också det normala förhållandet. För förtroendemannauppdrag i domstolar och vissa domstolsliknande organ har emellertid under 1960- och 1970-talen införts en sjuttioårsgräns. Motivet synes då ha varit att man har velat öka garantierna för att inte uppdraget skall innehas av personer som på grund av alltför hög ålder är mindre skickade att tjänstgöra som domare. Utskottet har förståelse för detta motiv. Å andra sidan kan det med större tyngd hävdas att det även i dessa fall borde få ankomma på de organ som utser uppdragstagarna att utan lagfästa begränsningar av detta slag välja de personer som anses mest lämpade för uppdragen. Även om starka skäl således synes tala mot att behålla de existerande övre åldersgränserna för offentliga uppdrag, kan utskottet inte ställa sig bakom motionärernas krav att utan närmare utredning slopa dessa gränser. Utskottet föreslår därför att regeringen får närmare pröva behovet av övre åldersgränser som villkor för valbarhet till offentliga uppdrag mot bakgrund av vad utskottet i det föregående anført. Detta bör ges regeringen till känna.

Konstitutionsutskottets betänkande remissbehandlades sedermera. Flertalet av de remissinstanser som uttalade sig avstyrkte att avskaffa sjuttioårsgränsen, och riksdagens uttalanden ledde inte till någon ändring av reglerna (jfr prop. 1982/83:126 s. 33, JuU 1982/83:32).

Frågan om att avskaffa sjuttioårsgränsen har varit uppe i riksdagen även senare, dock utan att någon ändring av nuvarande ordning har skett (se KU 1986/87:10). Även vid det pågående riksmötet har frågan kommit upp motionsvägen.

Som framgått av redogörelsen för 1963 års lagstiftningsärendet finns det en koppling mellan sjuttioårsregeln och den långa mandatperioden för nämndemän. De nominerande organen har med nuvarande regler naturligtvis svårt att på ett tillräckligt säkert sätt överblicka om den tänkte nämndemannen har förutsättningar att fullgöra sitt uppdrag under hela mandatperioden. Med en mandatperiod om endast tre år förbättras möjligheterna till en sådan överblick väsentligt.

Jag delar den i olika sammanhang hävdade uppfattningen att det från principiell synpunkt är väsentligt att inga övre åldergränser gäller för offentliga uppdrag (jfr bl. a. KU 1980/81:8). Om man skulle genomföra denna princip för nämndemännens del skulle man, som anförts i promemorian och som vitsordats vid remissbehandlingen, få till stånd en smidigare anpassning till den faktiska situationen än vad nuvarande regler medger. Nämndemannauppdraget skulle därigenom i detta hänseende likställas med andra förtroendeuppdrag som erhålls genom val från de kommunala valförsamlingarna. Detta vore enligt min mening av stort värde.

Vid remissbehandlingen har från ett par håll hävdats att det inom de politiska organen sällan sker någon egentlig prövning av de olika kandidaternas lämplighet för nämndemannauppdrag. Det har anförts att det vid nomineringen ibland går till så att de politiska partierna tar itu med frågan om vilka som skall utses till nämndemän först sedan de utsett lämpliga personer till övriga förtroendeuppdrag. Vidare har hävdats att det ofta saknas underlag för att bedöma varje kandidats förutsättningar att kunna fullgöra ett nämndemannauppdrag. Särskilt har detta angetts vara fallet när landstingen skall utse nämndemän.

När sjuttioårsgränsen infördes, skedde det vid en tid då det inte var sällsynt att man behöll nämndemannauppdraget upp i hög ålder, ja kanske livet ut. Regeln ledde till en förnyring av nämndemannakåren. Det hade tidigare – i förening med den långa mandatperioden – utan tvivel förekommit att det tjänstgjorde nämndemän som inte längre var lämpliga för det onekligen rätt krävande uppdraget. Om sjuttioårsgränsen slopas, måste med nödvändighet ett ökat ansvar läggas på de organ som nominerar kandidater för nämndemannauppdragen och på dem som utser nämndemän. Detta ansvar betonas ytterligare genom de nya lagregler i detta hänseende som jag föreslagit i det föregående. Av dessa regler följer att det inte får förekomma att någon utses till nämndeman utan att hans eller hennes kvalifikationer för uppdraget noggrant prövats. Jag vill – inte minst mot bakgrund av de remissynpunkter jag nyss redovisat – med skärpa framhålla vikten av att man inför nomineringar och val av nämndemän gör en noggrann prövning av varje kandidats förutsättningar för ett sådant uppdrag men också att man därvid beaktar åldersfördelningen bland nämndemännen vid den ifrågavarande domstolen. Avskaffandet av sjuttioårsgränsen får alltså inte leda till en ytterligare snedvridning av åldersstrukturen.

Mot den nu angivna bakgrunden bör det enligt min mening inte möta något hinder från rättssäkerhetssynpunkt att den nuvarande övre åldersgränsen för uppdrag som nämndeman upphävs.

Effekterna av att åldersgränsen slopas får naturligtvis följas noggrant. Skulle det visa sig att de nominerande och väljande organen inte lever upp till det ökade ansvar som förslaget innebär, måste andra åtgärder övervägas. Om så blir fallet är jag inte främmande för att ta upp frågan om en skärpning av de lagregler som nu föreslås (jfr avsnitt 3.2).

3.5 Resursfrågor

Ett genomförande av förslagen torde inte kräva några särskilda resurstillskott.

Flera skäl talar för att de nämndemannaval som skall ske hösten 1988 får omfatta samtliga nämndemän. Valförsamlingarna får härigenom möjlighet att låta de nya kraven på representativitet slå igenom fullt ut. För deras del är det utan tväkan en fördel om de kan göra en helhetsbedömning. Om alla nämndemannaplatser blir lediga vid ett och samma tillfälle, har också domstolarna anledning att under våren 1988 revidera antalet nämndemän som skall vara knutna till varje domstol. Det har nämligen påtalats att antalet nämndemän ofta har en historisk förklaring och att det inte har anpassats till förändringar i målstruktur m. m. inom domkretsarna. Om domstolarna reviderar antalet nämndemannaplatser bör en anpassning ske till en normalfrekvens för tjänstgöringen – 8–10 dagar om året – som tidigare har ansetts lämplig bl. a. från rekryteringssynpunkt. Min företrädare har i 1987 års budgetproposition uttalat sig för att en revision bör ske i god tid före 1988 års val (prop. 1986/87:100 bil. 4 s. 69; jfr även prop. 1982/83:126 s. 30 och 55). Jag hänvisar till dessa uttalanden när det gäller de principer som bör styra översynen.

Jag förordar därför att det i övergångsbestämmelserna till de nya reglerna föreskrivs att löpande tjänstgöringstider för nämndemännen upphör vid utgången av år 1988 och att nyval av samtliga nämndemän för tiden den 1 januari 1989 – den 31 december 1991 med tillämpning av de nya bestämmelserna äger rum under år 1988 av de nyvalda valförsamlingarna. Jag kan nämna att en sådan ordning tillämpats tidigare i ett liknande sammanhang (se prop. 1975/76:64 s.94).

Det bör ankomma på domstolsverket att följa upp förändringarna i nämndemannakårens sammansättning och på lämpligt sätt redovisa utvecklingen för regeringen.

5 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
3. lag om ändring i lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar,
4. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål samt
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

I fråga om lagförslaget under 3 har jag samrått med chefen för socialdepartementet och i fråga om lagförslaget under 5 med chefen för finansdepartementet.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

6 Specialmotivering

6.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

4 kap. 5 § RB

Mot bakgrund av att mandatperioden vid val av nämndeman föreslås minska från sex till tre år har föreskriften om val av halva antalet nämndemän vart tredje år fått utgå. Motsvarande gäller den därmed sammanhängande bestämmelsen om att varje kommun måste utse ett jämnt antal nämndemän. Av avfattningen av denna regel följer att det minsta antal nämndemän som för närvarande skall utses av en kommun är två. Innan bestämmelsen infördes (jfr prop. 1975/76:64) fanns en föreskrift om att varje kommun måste utse minst en nämndeman. Efter de kommunsammanslagningar som genomförts efter RB:s tillkomst har den bestämmelsen kommit att sakna praktisk betydelse och det finns därför ingen anledning att nu införa någon motsvarande bestämmelse.

I 5 § förordningen (1983:382) om antalet nämndemän i de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna stadgas att, när nämndemän skall väljas, domstolen skall anmäla detta till den som har att föranstalta om valet. Denna fråga har förordningskaraktär och motsvarande regel i 4 kap. 5 § sista stycket RB, som i allt väsentligt är likalydande, har därför fått utgå.

I paragrafen föreslås också vissa språkliga ändringar.

4 kap. 6 § RB

I detta lagrum har nuvarande regel om sjuttio år som övre gräns för valbarhet till nämndemannauppslag tagits bort. Regeln om under vilken tid efter fullgjort nämndemannauppslag som en person får vägra att motta nytt uppslag som nämndeman har anpassats efter den nya mandatperioden. Vidare har vissa språkliga justeringar gjorts.

4 kap. 7 § RB

I detta lagrum finns bestämmelser om val av nämndemän. I ett nytt *fjärde stycke* har, i enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen, införts en regel enligt vilken det vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Bestämmelsen riktar sig i första hand till de organ som *väljer* nämndemän. I praktiken ligger dock en stor del av ansvaret för en allsidig sammansättning av nämndemannakåren hos de *nominerande* organen. Regeln innebär en skyldighet för de väljande och nominerande organen att *sträva efter* representativitet; självfallet kan de lokala förhållandena inom valkretsen ibland göra det svårt att också uppnå en fullgod representativitet.

I lagtexten sägs att representativiteten skall avse ålder, kön och yrke. I kravet på allsidig sammansättning i fråga om yrke ligger att även sådana

grupper som inte är direkt yrkesverksamma, t.ex. hemarbetande och studerande, skall vara representerade.

I den allmänna motiveringen har jag framhållit vikten av att domstolarna, när de delar in nämndemännen till tjänstgöring, beaktar de krav på en allsidig sammansättning som gäller för de väljande organen.

4 kap. 8 § RB

Detta lagrum avhandlar bland annat mandattidens längd vid val av nämndemän och har ändrats i enlighet med förslaget i den allmänna motivering om minskning av mandattiden från sex till tre år.

I lagrummet finns en bestämmelse om att den nämndeman som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav får tjänstgöra vid behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit. Denna bestämmelse är kopplad till sjuttioårsgränsen för valbarhet till nämndemannauppdrag och föreslås därför upphävd.

I paragrafen föreslås också vissa redaktionella ändringar.

6.2 Övriga lagförslag

19 § LAF, 8 § lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar och 6 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Ändringarna i dessa lagrum motsvarar ändringarna i 4 kap. 5 § RB, där föreskrifterna om val av halva antalet nämndemän vart tredje år och om utseende av ett jämnt antal har borttagits. I respektive lagrum har vidare intagits en bestämmelse likalydande med den i 4 kap. 7 § RB införda i syfte att uppnå en bättre sammansättning av nämndemannakåren med avseende på ålder, kön och yrke.

20 § LAF och 9 § lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar

I dessa paragrafer har liksom i 4 kap. 6 § RB nuvarande regel om sjuttio år som övre gräns för valbarhet till nämndemannauppdrag tagits bort. Även i denna paragraf har reglerna om under vilken tid efter fullgjort nämndemannauppdrag en person får vägra att motta ett nytt uppdrag anpassats efter den nya mandatperioden.

21 § LAF och 10 § lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar

De angivna lagrummen behandlar frågor om mandattidens längd m. m. och har ändrats i enlighet med ändringen i 4 kap. 8 § RB.

21 kap. 10 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Detta lagrum reglerar bl. a. mandatperiodens längd för nämndemän som utses för behandling om fastighetstaxeringsmål vid länsrätt. Som framgår av den allmänna motivering föreslås att mandatperioden för dessa näm-

demän även i fortsättningen skall vara sex år. Eftersom mandatperioden för övriga nämndemän avkortats till tre år och rätten att avgå efter två år tagits bort, har i förevarande paragraf införts en rätt för nämndemän i fastighetstaxeringsmål att avgå innan mandatperioden löpt ut enligt samma regler som nu gäller, dvs. efter tre år.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
3. lag om ändring i lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar,
4. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål samt
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

8 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-03-07

Närvarande: f. d. justitierådet Hult, regeringsrådet Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
3. lag om ändring i lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar,
4. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål samt
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av departementsrådet Lars Ek-lycke.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 mars 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Gustafsson, Leijon, Peterson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Johansson, Hultström, Lindqvist, G. Andersson, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om val av nämndemän, m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 25 februari 1988) över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
3. lag om ändring i lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar,
4. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål samt
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

Föredraganden anmäler att lagrådet har lämnat förslagen utan erinran och hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade förslagen med ett par ändringar av redaktionell natur.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Förteckning över remissinstanserna

Prop. 1987/88:138

Bilaga 1

Yttrande över betänkandet har avgivits av justitiekanslern, riksåklagaren, domstolsverket, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, Huddinge tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Eksjö tingsrätt, kammarrätten i Sundsvall, länsrätten i Stockholms län, länsrätten i Malmöhus län, länsrätten i Göteborgs och Bohus län, länsrätten i Västmanlands län, försäkringsrätten för Mellansverige, försäkringsrätten för Södra Sverige, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Nämndemännens riksförbund och Pensionärernas Riksorganisation.

4.5.1 Nämndemännens fördelning på yrke och arbetsgivare samt nämndemännens inkomstförhållanden

I enkäten till nämndemännen har bl. a. efterfrågats yrke/sysselsättning och arbetsgivare. Uppgivna yrken har vid bearbetningen av svaren indelats i 9 grupper, huvudsakligen enligt den indelning som använts vid folk- och bostadsräkningen år 1975. Gruppindelningen har varit följande:

0. Samhällsvetenskapligt arbete m.m. (Ingenjörer, tekniker, läkare, sjukvårdare, lärare, ekonomer och konstnärligt verksamma m. fl.)
1. Administrativt arbete (Samhällsadministrativt och företagsadministrativt arbete samt företagsledande arbete)
2. Kameralt och kontorstekniskt arbete (Bokföringsarbete, bankarbete m. fl.)
3. Kommersiellt arbete (Affärsidkare, försäljare m. fl.)
4. Lantbruk, skogsbruk och fiske
6. Transport- och kommunikationsarbete
7. Tillverkningsarbete (Industriarbete m. fl.)
9. Servicearbete (Innefattar även militär och tulltjänstemän.)
10. Ospecificerat arbete (Bl. a. pensionärer och hemarbetande som inte uppgivit yrke)

Tabell 13 och 14
Nämndemännens fördelning på olika yrkesgrupper 1980

	Yrkesgrupp									
	0	1	2	3	4	6	7	9	10	
Tingsrätt	31 %	7 %	6 %	3 %	19 %	4 %	10 %	3 %	16 %	
Hovrätt	44 %	5 %	2 %	4 %	15 %	4 %	4 %	9 %	13 %	
Länsrätt	44 %	12 %	4 %	1 %	14 %	3 %	9 %	8 %	7 %	
Totalt	33 %	7 %	5 %	3 %	19 %	4 %	10 %	4 %	15 %	
Totalt utom grupp 10	39 %	9 %	6 %	3 %	22 %	5 %	11 %	5 %	—	
Totalbe- folkningen år 1980*	25 %	3 %	12 %	8 %	5 %	6 %	27 %	13 %	—	

* Avser personer som arbetar minst 20 timmar per vecka.

Nämndemännens fördelning på olika yrkesgrupper 1986

	Yrkesgrupp								
	0	1	2	3	4	6	7	9	10
Tingsrätt	24%	15%	8%	3%	9%	2%	4%	7%	28%
Hovrätt	22%	26%	7%	1%	10%	2%	2%	5%	23%
Länsrätt	24%	22%	5%	1%	9%	4%	3%	4%	26%
Kammarrätt	32%	25%	0%	2%	7%	0%	0%	11%	23%
Totalt	24%	20%	7%	2%	9%	2%	4%	6%	26%
Skillnaden mellan 1980 och 1986	-9	+13	+2	-1	-10	-2	-6	+2	+9

Uppgiftslämnarna kan ha haft vissa svårigheter att fylla i yrkeskod. Tabellerna visar emellertid att nämndemannakåren även när det gäller yrkestillhörighet skiljer sig väsentligt från befolkningen i övrigt. Andelen med administrativt arbete är t. ex. avsevärt högre bland nämndemännen medan bl. a. andelen med kommersiellt arbete (affärsidkare, försäljare m. fl.) och industriarbetare är klart underrepresenterade. Dessa skillnader har förstärkts mellan åren 1980 och 1986. En annan grupp som var överrepresenterad 1980, lantbrukare, har enligt undersökningen halverats under perioden. Skillnaderna i yrkestillhörighet mellan 1980 och 1986 torde delvis förklaras av förändringar i de politiska partiernas inbördes storlek som skett under perioden. Dessa får naturligen relativt stor genomslagskraft genom att på grund av åldersstrukturen en så stor del av nämndemannakåren byts ut varje valperiod.

Tabell 15
Nämndemännens fördelning på olika arbetsgivare m. m. 1980

	Staten	Kommun/ lands- ting	Privat arbets- givare	Lant- bru- kare	Annan egen före- tagare	Pen- sionär	Övriga
Tingsrätt	13 %	21 %	19 %	13 %	7 %	19 %	9 %
Hovrätt	13 %	29 %	17 %	8 %	3 %	24 %	6 %
Länsrätt	15 %	30 %	20 %	13 %	5 %	16 %	3 %
Totalt	12 %	22 %	19 %	13 %	6 %	19 %	8 %
Befolk- ningen*	6 %	11 %	35 %	1,5 %	2,5 %	19 %**	26 %***

* Befolkningen över 15 år (1975)

** Ålderspensionärer

*** I denna siffra ingår även personer som förvärvsarbetar mindre än 20 tim./vecka (ca 5 procentenheter)

Tabell 16
Nämndemännens fördelning på olika arbetsgivare 1986

	Staten	Kommun/ lands- ting	Privat arbets- givare	Lant- bru- kare	Annan egen före- tagare	Pen- sionär	Övriga
Tingsrätt	12 %	26 %	21 %	7 %	3 %	24 %	3 %
Hovrätt	14 %	25 %	21 %	8 %	6 %	22 %	1 %
Länsrätt	18 %	27 %	16 %	6 %	5 %	17 %	6 %
Kammarrätt	20 %	32 %	14 %	4 %	4 %	16 %	2 %
Totalt	14 %	26 %	20 %	7 %	4 %	22 %	3 %
Skillnaden mellan 1980 och 1986	+2	+4	+1	-6	-2	+3	-5

Andelen offentligt anställda bland nämndemännen är fortsatt hög. Dessa grupper har liksom pensionärerna ökat i andel mellan 1980 och 1986. I förvaltningsdomstolarna är andelen offentligt anställda ännu större än i de allmänna domstolarna.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 5–8 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 kap.

5 §¹

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd, varvid iakttages att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.

Nämndemän utses genom val.

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall för varje län inom hovrätts domkrets eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del fastställa det antal nämndemän i hovrätt som skall utses.

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän inom domkretsen.

Då nämndeman skall väljas, skall rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §²

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten, *och ej fyllt sjuttio år*. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta *må ej* vara nämndeman.

Ej må någon samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder. Den som avgått som nämndeman vare ej skyldig att

Valbar till nämndeman är *varje* myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten. *Den som är lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte* vara nämndeman.

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Den som fyllt sextio år eller uppgiver annat giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta

¹ Senaste lydelse 1983:370.

² Senaste lydelse 1976:560.

Rätten prövar självantaget den valdes behörighet.

7 §³

Val av nämndeman i tingsrätt förrättas av kommunfullmäktige.

Val av nämndeman i hovrätt förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

8 §⁴

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; dock må den som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

En nämndeman väljs för tre år. Visar nämndemannen giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Även den som fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Upphör en nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan eller länet får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de kommunfullmäktige och landsting som nyvalts under detta år.

³ Senaste lydelse 1976:560.

⁴ Senaste lydelse 1976:560.

Härigenom föreskrivs att 19–21 §§ lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*19 §¹

Nämndeman i kammarrätt och länsrätt utses genom val. Val förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommun, avlandstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas val av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter som motsvarar den kvot, som erhålls om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökad med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

När val av de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering skall ske framgår av fastighetstaxeringslagen (1979:1152). Av de övriga nämndemännen i länsrätt och av nämndemännen i kammarrätt väljs halva antalet vart tredje år.

När val av de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering skall ske framgår av fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

Regeringen får för visst län förordna att nämndemän i kammarrätt skall väljas bland dem som för samma mandatperiod har utsetts till nämndemän i hovrätt. Nämndeman i hovrätt får även i annat fall, om han är behörig därtill, tjänstgöra som nämndeman i den kammarrätt inom vars domkrets han är kyrkobokförd.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

20 §²

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet och inte har fyllt sjuttio år.

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet.

Tjänsteman vid allmän förvaltningsdomstol, länsstyrelse, länsstatte-myndighet eller under länsstyrelse eller länsstatte-myndighet lydande myndighet, lagfaren domare, åklagare, polisman eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Nämndeman i länsrätt får inte samtidigt vara nämndeman i kammarrätt.

¹ Senaste lydelse 1981:282.

² Senaste lydelse 1986:1285.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är inte skyldig att *mottaga* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att *mottaga* nytt uppdrag förrän efter *sex* år.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är inte skyldig att *ta emot* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att *ta emot* nytt uppdrag förrän efter *tre* år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

21 §³

Nämndeman i kammarrätt och länsrätt utses för *sex* år *men får avgå efter två år*. Om nämndeman *i sådan rätt* visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom *tidigare*. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Nämndemän i kammarrätt och länsrätt utses för *tre* år. Om *en* nämndeman visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör *en* nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Bestämmelser om mandatperiod för sådan nämndeman som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman för den tid som återstår. Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de kommunfullmäktige och landsting som nyvalts under detta år.

³ Senaste lydelse 1981:282.

Härigenom föreskrivs att 8–10 §§ lagen (1978:28) om försäkringsdomstolar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

För försäkringsrätt finns nämndemän till det antal som regeringen bestämmer. Regeringen fastställer för varje län inom domkretsen det antal nämndemän som skall utses. Försäkringsrätt fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

Nämndeman i försäkringsrätt utses genom val. Valet förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Val av nämndemän skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän i försäkringsrätt.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

9 §¹

Valbar till nämndeman i försäkringsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet och ej har fyllt *sjuttio* år. Tjänsteman i allmän försäkringskassa eller ledamot av socialförsäkringsnämnd, tjänsteman vid lokal skattemyndighet eller riksförsäkringsverket, lagfaren domare, annan ledamot eller tjänsteman i försäkringsdomstol, åklagare, advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får *ej* vara nämndeman.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är *ej* skyldig att *mottaga* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är *ej* skyldig att *mottaga* nytt uppdrag förrän efter *sex* år.

Valbar till nämndeman i försäkringsrätt är *varje* myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet. *Den som är tjänsteman i allmän försäkringskassa eller ledamot av socialförsäkringsnämnd, tjänsteman vid lokal skattemyndighet eller riksförsäkringsverket, lagfaren domare, annan ledamot eller tjänsteman i försäkringsdomstol, åklagare, advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.*

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är *inte* skyldig att *ta emot* uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är *inte* skyldig att *ta emot* nytt uppdrag förrän efter *tre* år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

¹ Senaste lydelse 1986:147.

10 §

Nämndeman utses för *sex* år *men* får avgå efter två år. Om nämndeman visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom *tidigare*. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

En nämndeman utses för *tre* år. Om nämndemannen visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör en nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman för den tid som återstår av den tidigare utseddes uppdrag. Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de kommunfullmäktige och landsting som nyvalts detta år.

4 Förslag till Lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Prop. 1987/88:138
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, fastställer för varje län det antal nämndemän som skall utses.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

*Halva antalet nämndemän väljes
vart tredje år.*

*Vid val av nämndemän skall
eftersträvas att nämndemannakå-
ren får en allsidig sammansättning
med hänsyn till ålder, kön och yrke.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1988. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1989 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1988. Valen förrättas av de kommunfullmäktige och landsting som nyvalts under detta år.

¹ Senaste lydelse 1975:1295.

5 Förslag till
Lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Prop. 1987/88:138
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 10 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

10 §¹

Nämndeman som avses i 8 § ut-
ses för tiden från och med den 1 juli
det år, då allmän fastighetstaxering
äger rum av hyreshus-, industri-,
exploaterings- och specialenheter,
till och med den 30 juni det år då
sådan taxering sker nästa gång.

Nämndemän som avses i 8 § ut-
ses för tiden från och med den 1 juli
det år, då allmän fastighetstaxering
äger rum av hyreshus-, industri-,
exploaterings- och specialenheter,
till och med den 30 juni det år då
sådan taxering sker nästa gång. *En
nämndeman har dock rätt att avgå
efter tre år.*

Värderingsteknisk ledamot i länsrätt förordnas av regeringen för tid som
sågs i första stycket. Avgår sådan person under den tid, för vilken han har
blivit utsedd, får regeringen förordna annan person för den tid som åter-
står.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹: Senaste lydelse 1985:820.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988 ..	10
1 Inledning	10
2 Nuvarande regler om nämndemän, m. m.	11
2.1 Omfattningen av nämndemannamedverkan	11
2.2 Val av nämndemän	12
2.3 Domstolsverkets undersökning	13
3 Allmän motivering	14
3.1 Inledning	14
3.2 De väljande organens ansvar	14
3.3 Mandatperiodens längd m. m.	16
3.4 Den övre åldersgränsen för valbarhet till nämndeman	19
3.5 Resursfrågor	21
4 Ikraftträdande	22
5 Upprättade lagförslag	22
6 Specialmotivering	23
6.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	23
6.2 Övriga lagförslag	24
7 Hemställan	25
8 Beslut	25
Utdrag ur lagrådets protokoll	26
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 mars 1988	27
 Bilaga 1 Förteckning över remissinstanserna	 28
Bilaga 2 Utdrag ur domstolsverkets undersökning	29
Bilaga 3 Lagrådsremissens lagförslag	31

